

עבודת סיכום | 205000 - מבוא לשימור | סמסטר ב' 2022 תשפ"ב

מפגש בין תרבויות - בית אוליפנט

| מרצה

ד"ר אדר' אורין שחר

| מגישים

בושרא מריסאת 322253295

מוחמד טוטאח 318707858

דניאלה יונסס 311242291

מרי מטר 211644877

4 _____ **הקדמה**

פרק ראשון - תיאור והיסטוריה

5-9 _____ ציר היסטוריה

10 _____ תוכניות

11 _____ חזיתות וחתכים

פרק שני - תהליך השימור

12 _____ מה הוביל לרעיון, מי שימר ושיתופי פעולה

13 _____ ממון ותקציב המדינה, תהליך המחשבה האדריכלית, שינויים ופתרונות

14-15 _____ פיתוח שטח

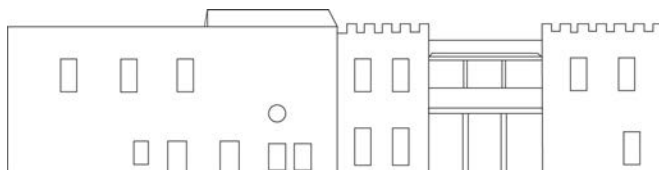
16-18 _____ פרטי שימור

פרק שלישי - הקונטקסט הנושאי

19-20 _____ קהילה זהות ושימור

21-22 _____ **סיכום**

23 _____ **ביבליוגרפיה**

הבית הדודי קומתי שונה אוליפנט בדלית אל-כרמל. אבניו הובאו מאתר עתיקות שבסביבה צילומים : צבי רוגר

| בית אוליפנט בשנת 1980, מצב הבית לפני השימור הראשון

| בית אוליפנט היום, אחרי השימור הראשון ולקראת תהליך סיום השימור השני

העבודה עוסקת בתהליך השימור שעבר בית אוליפנט, כשהראשון התרחש בשנות ה-80 על ידי האדריכל דויד פיישר והשני החל ב-2013 ונמשך עד היום בשיתוף פעולה בין הקהילה הדרוזית למספר גופים בחברה הישראלית. האתר הוא מקרה בוחן בנושא שימור, זהות וקהילה בין שתי תרבויות להן היסטוריה משותפת. בעבודה בדקנו כיצד בית אוליפנט משמש כביטוי לאתר בעל מורשת תרבותית באמצעות אימוץ הזהות הישראלית צבאית על ידי הקהילה הדרוזית.

תחילה נציג את הציר ההיסטורי של המבנה, תוך התייחסות להסבתו מבית קיץ פרטי לייד לבנים' עבור הקהילה המקומית ונמשיך בתיאורו דרך מסמכים אדריכליים. לאחריו נצלול אל תהליך השימור תוך התייחסות לרעיון, שיתופי פעולה, ממון, מחשבה האדריכלית ופתרונות ע"י דוגמאות מתוך האתר כיום. נעמיק על בסיס תיאוריות קיימות, על האופן בו המבנה לשימור מקבל זהות חדשה היוצרת קשר בין קהילות. נסכם בצורה ביקורתית תובנות שעלו ממחקר זה על האתר כבניין תרבות שמקשר בין הדרוזים לישראלים.

מידע רב הושג באמצעות שיתוף פעולה עם דמויות מרכזיות בשימור של המבנה כיום. אמל נסראלדין, יוזם הרעיון של הסבת ייעוד המבנה, לוטפי מנכ"ל כיום של 'יד לבנים' ואב הבית אריק שערכו סיור והעניקו ראיון בעל פה. זאת ועוד, האדריכלית שימור לילך, שעומדת בראש מיזם המבנה מטעם המועצה לשימור, שיתפה חומרים רלוונטיים מתוך תיק תיעוד משנת 2012, שהוכן על ידי האדריכלית נטלי מסיקה.

המקרה של בית אוליפנט עוסק בסוגיות רבות ומעלה שאלות בנושאים שונים. מהי השפעת הגדרת המבנה לשימור על החיים סביבו? כיצד נוצר קשר בין הקהילה למבנה לשימור ומהי מידת המעורבות של הקהילה בדבר? כמו כן, מה האופן בו ערכי החברה מתפרשים בשימור המבנה בשתי הפעמים ביחס לצרכיה ועל ידי מי? האם יש צורך בגורמים נוספים כדי לשמרו ומהם המניעים שלהם לפעול כך? ואף מה חשיבות פיתוח שטח כחלק מהנרטיב הכללי?

הדיון נוגע בפעולת השימור כמי שמגדירה את המבנה מחדש. מייצרת מרחב שמזמין ומכבד את המורשת העתיקה של הבית בהיבטים שבחרו לשמר, מחדשת את שימושו ומחזקת את הקשר בין ישראל לקהילה הדרוזית בפעילותו.

דיוקן
עצמי
נפתלי
הרץ
אימבר

לורנס אוליפנט היה חבר פרלמנט בריטי, דיפלומט ועיתונאי. הגדיר את עצמו נוצרי וציוני השואף ליישב יהודים בארץ. הוא הכיר את נפתלי הרץ אימבר, כותב ההמנון, לראשונה בקושטא, בירת האימפריה העות'מאנית. עם התיידדותם, הציע לורנס לאימבר לבוא לארץ ישראל ולהשתקע עמו בכרמל. מדובר בתקופה בה היה מיעוט יהודי בארץ תחת שלטון עות'מאני.

1881

מפגש ראשוני בין נפתלי הרץ אימבר למשפחת אוליפנט

ג'ון ווקרס,
בית אוליפנט
חיפה-1884
"בסלון של
ליידי אוליפנט"

לורנס, אישתו איריס ונפתלי הרץ אימבר הגיעו לארץ לווילה שכורה במושבה הגרמנית, שבחיפה. אימבר התמנה למזכירו ומתרגמו האישי של אוליפנט. הוא לימד אותם עברית והם לימדו אותו אנגלית. בני הזוג חיפשו מקום קריר יותר להתגורר בו בחודשי הקיץ.

1882

הגיעו לארץ לחיפה

אמילי קתברט, הבית בדאלית אל כרמל-1884 "בסלון של ליידי אוליפנט"

לורנס תכנן במקור לבנות בית בעוספיה, אך הקהילה הדרוזית המקומית ניסתה לתת לו במרמה את הקרקעות כמתנה, על אף שלא היו בבעלותם. משמבין זאת ורצונו לשמור על יחסים טובים עמם, ניסה למצוא פתרון חלופי. במקביל למצב זה, השיח' הדרוזי מדלית אל כרמל פנה ללורנס בבקשת סיוע, מאחר ובנו של השיח' נדרש להתגייס לצבא התורכי. משפחתו רצתה לשחררו על ידי מתן שוחד של \$250. לורנס שילם את הערבות ובתמורה לתשלום, קיבל שטר קניין בעל תוקף על מגרש של כרם ובוסתן בדלית אל כרמל. פעולה זו יצרה את בסיס האמונה ותחילת השתייכותו של לורנס לקהילה. (חיפה, 1882-1885)

1883

תהליך מציאת אדמה לבית הקיץ

אמילי קתברט, הבית בדאלית אל כרמל-1884 "בסלון של ליידי אוליפנט"

לדבריו של אמל "התושבים הדרוזים בנו את הבית עבור לורנס ומשפחתו ללא עלות, עקב השבת האדמות שלהם בדלית אל כרמל מידי הערבים השכנים תמורת תשלום שהשיג כהלוואה מרוטשילד". נפתלי, אליס ולורנס עברו לבית הקיץ, שם שהו לעיתים תכופות שלושתם. הזוג הצליח ליצור קשר מעמיק עם הקהילה הדרוזית, אף ציין לורנס "הדרוזים הם הציבור החביב עליי ביותר" (חיפה, 1882-1885) לורנס סייע בשחרור של בני נוספים משירות בצבא העותמאני ואליס העבירה שיעורים תכופים בנושאים של טיפול בחולים, הקמת בית וכדומה בשפה הערבית. היא למדה באופן עצמאי מתוך מטרה לתקשר בצורה מיטיבית עם הנשים המקומיות. בית אוליפנט שימש כחלל שבו התאפשר לקשר לגדול לאורך זמן.

1884

בניית בית אוליפנט

לא ידוע

כתיבת המנון המדינה "התקווה"

הבית שימש כמקום מפגש תרבותי בין משפחת אולפינט, מבקרים וחברים, גברים ונשים מהקהילה הדרוזית וצירים חובבים. הייתה קיימת אווירה של למידה ויצירה. נפתלי הרץ אימבר התחיל לכתוב את שיר "תקוותנו" בגלות. אמל טוען שהוא המשיך לכתוב את השיר במרפסת הבית בקומה השנייה.

צילומים בביקור שלנו 2022

בית ראשון + פזמון בכתב ידו, 1908 מתוך אוספי הספרייה הלאומית

1886

נפטרה אליס בבית

אחותה של אליס יחד עם בעלה הגיחו לביקור למשפחת אולפינט. לאחר שטיילו יחדיו בארץ, חלו לורנס ואליס עקב מזג אוויר קשה שאופייני לעונת החורף. לא היה ניתן לקבל טיפול מיידית וכתוצאה מכך אליס נפטרה. יחד עם זאת, לורנס הבריא. לזכרה הציב לורנס מצבת אבן בכניסת הבית.

צילומים בביקור שלנו 2022

דיוקן עצמי אליס אולפינט-1884 "בסלון של לידי אולפינט"

1888

לורנס נפטר והבית מועבר לבעלות אחותה של אליס

בקיץ של שנה זו נסע לורנס לביקור בפריז, שם פגש את רוזמונד דייל ואמן ונשא אותה לאישה. הוא תכנן לחזור לארץ ישראל, אך במהלך מסעו אליה, חלה באנגליה ונפטר. בעלות הבית הועברה לידי אחותה של אליס, ג'יימסינה וולר, שמיד לאחר מכן הושכר לידי גרמנים, שהשתמשו בו למטרות נפש.

צילום לורנס אולפינט 1829-1888

1926

גלגול בעלות הבית מאשתו השנייה למסיונרית

במלחמת העולם הראשונה השתלט על הבית הצבא הטורקי. משהסתיימה, חזר הבית לרשותה של רוזמונד. בשנה זו היא מכרה את הבית למיסיונרית אנגליה שגרה בחיפה, פרנסיס ניוטון, שציינה אז שאת הבית פוקדים מבקרים יהודים רבים כדי לחזות בבית שבו חיו הזוג שקשר את גורלו עם גורלם של היהודים.

צבא טורקי, דליית אלכרמל

1940

העברת בעלות נוספת

ניוטון העבירה את בעלות הבית לתושב נוצרי משפרעם, ששם התגורר.

1952

העברת בעלות למשפחת סוידאן

הבית נמכר למשפחת סוידאן, בעלת נכסים רבים בעיר חיפה ולכמה שותפים נוספים ממשפחת פראג. חנא מבדר סוידאן עיבד את השטח סביב הבית, בנה טרסות ונטע עצי פרי. הבית שימש תקופה מסוימת כבית מגורים למורים זרים שבאו ללמד בכפר. עם השנים הבית התיישן וזנח. חלק מהגג קרס.

1978

בקשה לשימור המבנה על ידי אמל נסראלדין

אמל נסראלדין היה אב דרוזי שכול שהתגורר בדלית אל-כרמל. החל בפעילות להפיכת הבית כבית 'יד לבנים', לאחר נפילת בנו לוטפי ב-1969. עם השנים נהיה דמות ציבורית חשובה עד להפיכתו לחבר כנסת ב-1977. אז פנה נסראלדין, לראש הממשלה דאז מנחם בגין בבקשה שהמדינה תרכוש את הבית. טענתו הייתה שבית אוליפנט הוא בית היסטורי ליהודים מאחר והתגורר בו אימבר, כותב ההמנון. הוא ביקש להעבירה לרשות הקהילה הדרוזית כדי שישמש אותה כבית 'יד לבנים'.

1979

הבית נרכש והועמד לרשות ארגון 'יד לבנים'

נרכש הבית מבעלות משותפת של משפחת סוידאן הערבית ומשפחת פראג' היהודית על ידי מינהל מקרקעי ישראל והועבר לרשות ארגון יד לבנים. בנוסף ל-11 דונם עליו ממוקם המבנה, קנו גם 110 דונם נוספים כתנאי שהציבו להם המשפחות לקבלת בית אוליפנט.

1980

חל השימור הראשון והסבת המבנה ל'יד לבנים'

מתחיל השימור הראשון על ידי האדריכל דוד פישר, ומאז 1981 משמש המבנה כבית יד לבנים הדרוזי. יש בו יש חדר הנצחה של 408 חיילים דרוזים שנפלו במערכות ישראל ואולם. ברחבה שלפני הבית ניצבת אנדרטה לזכרם. באתר פועלת המכינה הקדם צבאית הדרוזית היחידה בישראל.

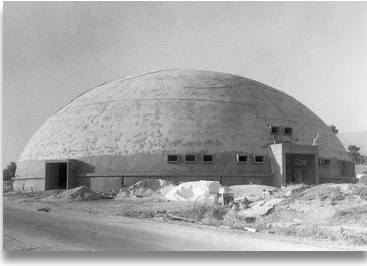
קיר תיעוד בבית יד לבנים צילומים בביקור שלנו 2022

מתוך אתר: הדרוזים בדלית אל-כרמל

מתוך אתר: הדרוזים בדלית אל-כרמל

אוסף משה לופנפלד, באדיבות אא"י

נבנה ליד הבית אולם ספורט הנקרא "אולם כיפה"

1984
הרחבת
"יד לבנים"

נפתח במקום "אולם ההנצחה והתרבות על שם יצחק רבין. אולם החדר משמש להדרכות והרצאות.

1996
המשך
הרחבת
"יד לבנים"

בול יד לבנים
הדרוזים שהונפק
לכבוד יום הזיכרון
התשמ"ד.
פרטי הבול
סדרות: יום הזכרון
ה'תשמ"ד
תאריך ההופעה:
26/04/1984

2011
נחנך אולם
ההנצחה

מועצה לשימור
אתרי מורשת בישראל

הוקמה ועדת היגוי לפרויקט בהובלת משרד ראש הממשלה, שהפך אחר כך למשרד ירושלים ומורשת פרויקט "ציוני דרך". ידוע מתייעוד שניתן מאדריכלית לילך שאחראית על הפרויקט משנה זו מטעם המועצה לשימור אתרי מורשת ישראל.

2012
תחילת
שימור שני

2013
הותנע
תהליך
התכנון

מתוך תיק תיעוד

הותנע תהליך התכנון המפורט של הפיתוח הנופי של המתחם. החרבה הייתה קיימת משנות ה-90\80

**סוף
2016**
טרם
שלב א'

ביצוע עבודות שימור מעטפת בית אוליפנט,
הסתיים באוגוסט 2017

2017

שימור חוץ
המבנה

מתוך תיק תיעוד

ביצוע עבודות פיתוח נופי על ידי קק"ל

**אוקטובר
2020**

פיתוח נוף

מתוך תיק תיעוד

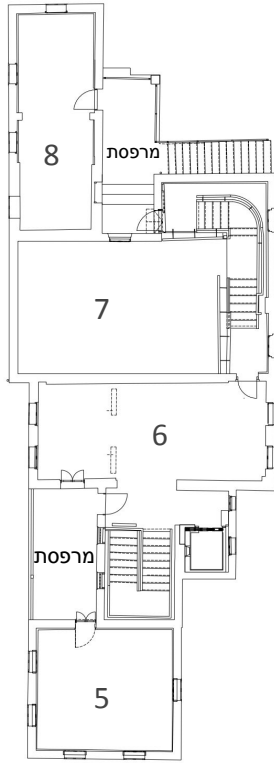

מתוך תיק תיעוד

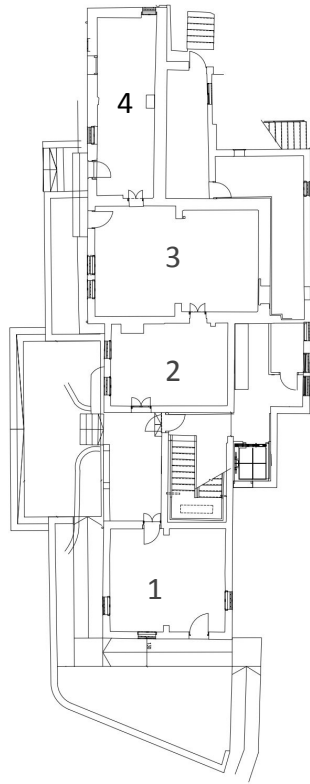
ביצוע עבודות שימור בתוך בית אוליפנט, רק
קומה ראשונה.
כמו כן עשו בניו בבית רבין.

**2021
עד היום**

שימור תוך
המבנה

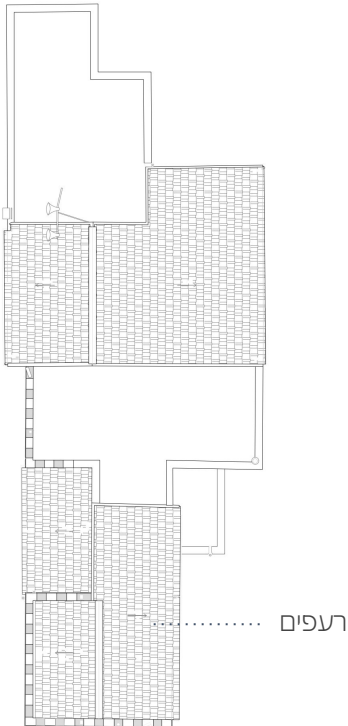
תכנית קומה ראשונה |

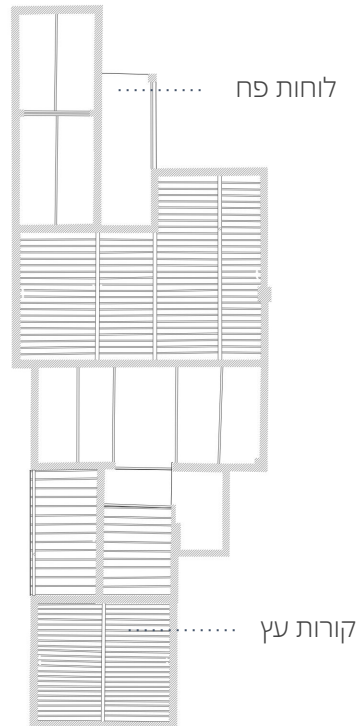
תכנית קומת קרקע |

יש בו אולמות וחדרים רבים למטרות אירוח

7 - חדר הנצחה (פירוט בדף 18)

תכנית גגות |

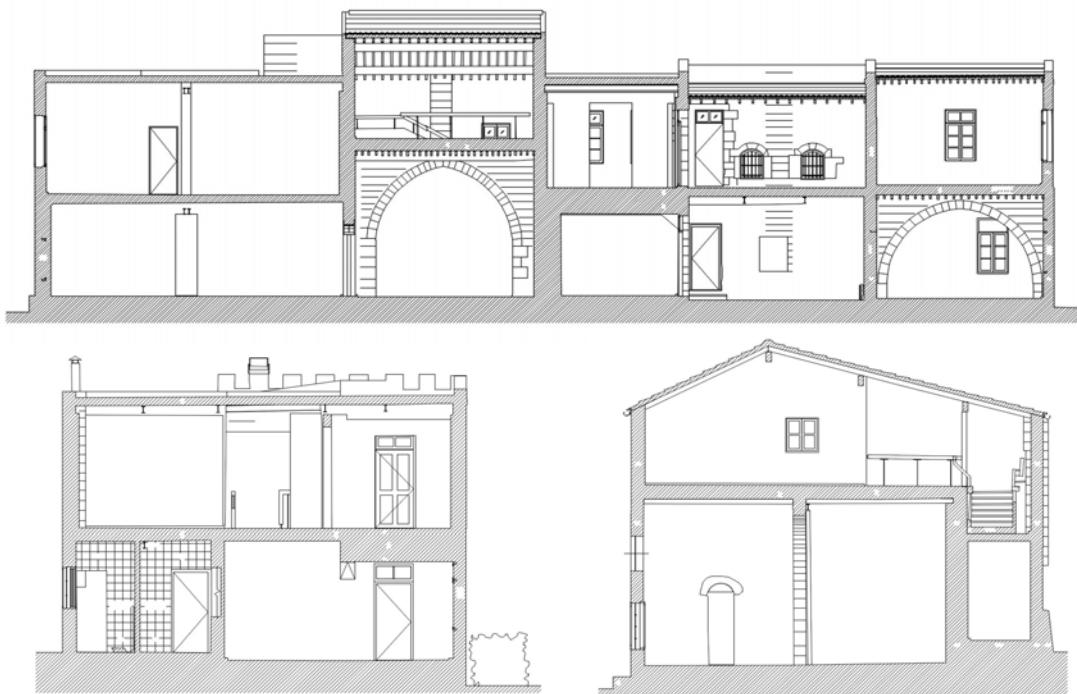

תכנית תקרה |

גג המבנה בנוי מקורות עץ בין הקומות. הוסיפו מרשי פח ורעפים לגג החיצוני.

| החזית הראשית של המבנה פונה לכיוון נוף מרהיב של נחל בוסתן הסמוך, בית אורן, עין הוד חוף הים של עתלית ולכן בעלת מרפסות וחלונות רבים. החזית הצרה משמשת לכניסות. קיים תיעול והדגשת הסביבה.

| מייצגים גדלי החללים והייעוד שלהם. ניכר כי גובה הקומה בין חללים וגובה הדלתות משתנה. ישנם חלונות מפוזרים מכל מיני סוגים. קיימת טופולוגית בנייה של קשתות ואבנים. (הרחבה עמ' 16)

| מה הוביל לרעיון

עד 1960 לא הייתה תמיכה מראשי העדה הדרוזית במעמד המשפחות השכולות ולא הייתה הכרה דתית בזכות הנצחת זכרם של החללים. לדבריו של לוטפי, מנכ"ל יד לבנים כיום, מהקמת המדינה ועד מעמד זה היו 11 נופלים דרוזים שקבורתם לא ידועה. הקהילה הדרוזית מאמינה ב'גלגול נשמות' ובקבורה אזרחית רגילה קוברים את הגופות בקבר אחים באותה חלקה ללא מצבה. עם נושא חללי צה"ל נדרש למצוא פתרון אחר. אמל נסרדין, חבר כנסת יצא למאבק נגד תופעה זו, שנמשך עד 1969, שנה שנפל בנו לוטפי. בהלוויה נוכחו אנשים רבים: שר הביטחון משה דיין, חברי כנסת, ראשי הסתדרות, ראשי המועצה הציונית, ראשי העדה הדרוזית מכל הכפרים. עוצמת ההשתתפות ומעמדם של האנשים היו לעזר רב ומשמעותי שגרם לשינוי במחשבתם של ראשי העדה הדתיים, לטובת נושא ההקרבה ומעמדה של משפחה השכולה בקרב בני העדה הדתיים והחילוניים כאחד. משנת 1960 עד 1971 כיהן בתפקיד יו"ר המדור לחיילים המשוחררים בוועד הפועל של ההסתדרות. נבחר לכהן כמזכיר מועצת הפועלים דליה ועוספיא ונבחר בראש סיעה של ארבעה חברים למועצה המקומית דלית אל כרמל וזכה להיות סגן יו"ר המועצה. תפקידים אלה גרמו לחיזוק רעיונותיו בקשר למשפחות שכולות שזכו לביקורים רבים בכל הכפרים בכרמל ובגליל ביקורים שהזמין אליהם נציגי משרדי ממשלה להיכרות ולקבלת עזרה שלא הייתה קיימת. הצליח לקבל את ברכתו של השייח אמין טריף, ראש העדה שבדק את עבודתו בקרב ההורים, האלמנות והיתומים והוא הפך להיות ממליץ ישיר, מה שלקח 12 שנים סך הכל. נדרש שינוי תפיסתי מהותי מצד הקהילה הדרוזית כדי לקבל את חשיבות קבורת החללים והכרתם באופן משמעותי. (ד"וח פעילות מסכם 1997 - 2006) בשימור השני שחל בשנת 2013, הקהילה הלכה והתפתחה וזה הצריך ארגון מחדש של המבנה כדי להתאים אותה לצרכיה לדבריו של אמל.

| מי שימר, ושיתופי פעולה

אמל בחר בבית אוליפנט כמבנה המתאים והראוי ביותר לשם הקמת מבנה הנצחה לחללים הדרוזים. עם עלייתו לכנסת ב-1977 וחיזוק מעמדו, אמל פנה באופן ישיר ואישי לגורמים ממשלתיים: ראש הממשלה בזמנו מנחם בגין ושר החקלאות דאז אריאל שרון לקבל את השטח, שהיה אז בבעלות משותפת בין משפחת סוידאן הערבית ומשפחת פראג' היהודית. זאת בטענה שהמבנה "שייך לציונות" בגלל שהותו של נפתלי הרץ אימבר שם וכתב את המנון התקווה, שנקרא אז תקוותנו ושונה שנים לאחר מכן. שתי המשפחות קבעו תנאי להעברת השטח לרשות המדינה - קנייה לא רק של השטח בו נמצא המבנה עצמו אלא את כל הקרקעות מסביב לשטח בנוסף. מדובר בשטח כולל של 120 דונם, כשב-11 דונם עצמו ממוקם בית אוליפנט ובו יוקם המתחם של מרכז יד לבנים. שאר השטח, כ-110 דונם הוקמה שכונה בשם 'יד לבנים' לחיילים הדרוזים המשוחררים. הגוף המוביל את הפרויקט הוא משרד ירושלים ומורשת, הפרויקט החל כשהאגף היה עדיין תחת משרד ראש הממשלה. כשהאגפים הממנים הם: משרד ירושלים ומורשת, משרד הבטחון, קק"ל (שביצעה את עבודות הפיתוח בביצוע עצמי). הגוף שמנהל את הפרויקט עבור משרד ירושלים ומורשת הוא המועצה לשימור אתרים, בשלב ב' הוכנסה גם החברה הממשלתית לתיירות לשרשרת הניהול. האדריכלית לשימור לילך נוימרק מטעם המועצה לשימור אחראית על בית אוליפנט ההיסטורי, תיאום התכנון והתכנים של כלל המתכננים במתחם. אדריכליות הנוף הן אורנה בן ציוני ועידית ישראל ממשד אב אדריכלות נוף, אוצרת התכנים נעמה גולד והמעצב של התצוגה הוא עופר קולטר.

הרכישה של המבנה והשטח מסביב בוצעה על ידי המדינה במחיר של 7 מיליון שקל של אז לדבריו של אמל. העמותה היא סניף הדרוזים בארגון יד לבנים הארצי, כאמור לא נתמכת בראשית דרכה ע"י הציבור הדרוזי. לא נקבע בימים ההם תקציב לעמותה. אמל ממון מתקציבו האישי את פעולות המוסד עד שהגיע לכנסת ב-1977 השתמש בתקציב ההסברה של חברי הכנסת לצורך פעולת יד לבנים. זאת בנוסף למימון שנתי על סך של 40 אלף ממשרד החינוך. בשנת 1993 התרחבה הפעילות ופנה לראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין שנתן הוראה למנכ"ל משרדו להביא את עניין התקצוב בוועדת המנכלים ולהסדיר את העניין באופן רשמי, כך שב-1994 העניין סודר עד 1999 חלו בעיות שהובילו למאבק קשה ואי מתן תקציב קבוע. את העמותה מנהלים קומץ קטן של עובדים שמקבלים משכורת סמלית של 2000 ש"ח. (ד"וח פעילות מסכם 1997 - 2006)

תהליך המחשבה האדריכלית, שינויים ופתרונות

בשנת 1980 אדריכל בשם דויד פישר לקח על עצמו את משימת שימור הבית. לדבריו של אמל, הבית היה חורבה - ללא חלונות, ללא דלתות וללא גג. הבית היה בנוי מאבנים מסותתות המודבקות ביניהם על ידי בוץ והגג היה מקורות עץ. האדריכל פישר החליט לטייח חלק מהקירות של הבית ועל קירות החוץ עליהם צייר את קווי המתאר של האבן מבחוץ בצבע שחור. כמו כן, החליט לשמור על רצפת האבן.

בשימור באופן כללי שתי גישות. הראשונה לפי לודוק, שיש לשחזר את המבנה בצורה המדויקת ביותר למצבו האידיאלי ביחס לתקופת הבנייה. מנגד, רסקן טוען שיש צורך להראות את השינויים שחלו במבנה לאורך זמן, יש חשיבות לתהליך מימד הזמן. האדריכל דויד פישר לא מאמץ אף גישה באופן חד משמעי.

למבנה סגנון אדריכלי לפי ערכים אסתטיים מסוימים. לדבריו של אריק, אחראי שיפוץ המבנה השני "השימור שעשה דוד פישר בחר להסתיר את החומר והטקסטורה המקורית של הבית, אבל לצייר את הטקסטורה של האבן על הקירות המטוייחים, מה שמתרחק מהאותנטיות של הבניין". יחד עם זאת בחר לשמר את גובה הדלתות, חלונות ורצפת האבן המקורית. היה ניסיון לשמור על המרחב הכללי של הבית מתוך שימור הערכים החברתיים של המבנה שנבעו מחשיבות האירוח בתקופה של אוליפנט. משיפוץ שחל בשימור הראשוני על ידי האדריכל פישר, לא נמצא תיעוד של מסמכים אדריכליים, אבל ישנם תמונות בודדות מתיעודו של פישר. מה שמציג את גישתו לנושא השימור.

צילומים ע"י האדריכל דויד פישר 1982, מתוך החוברת "מרכז הקשר", המנכל לוטפי

בשימור שחל בבניין כיום בקומה הראשונה בלבד, הוחלט לשנות את החלטתו של האדריכל דויד פישר של ציור בגוון שחור על הקירות החיצוניים מסביב לאבנים של דמוי לבנים ולהסיר את הסימון השחור מהקירות ולחשוף את האבן המקורית. ההחלטה של פישר לטפל בקיר המקורי אפשר להפוך את החלטתו ולשנות כיוון בגישת השימור לשחזור המראה המקורי של הבית. פרוגרמת המבנה אמורה לשמש להדרכה והכרה של הקהילה הדרוזית עם גיבוריה ששיתפו פעולה במלחמות מדינת ישראל לאורך השנים.

| פיתוח נופי ב 2020 כולל חלק עליון - שביל כניסה: שביל גישה, שימור החומה, הוספת גופי תאורה, דגלים ושילוט.

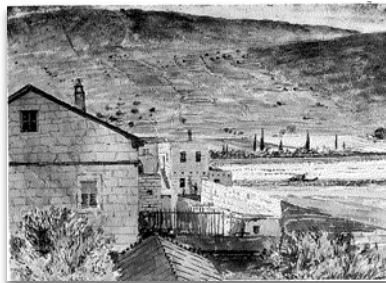

חלק תחתון - פרונטלי: טרסות, דשא, שלושה סוגי ריצוף, מעקות ומדרגות.

על סמך הציור ניכר כי השתמשו בבית אוליפנט המקורי בטופוגרפיה טבעית, צמחייה קיימת וקירות תמך.

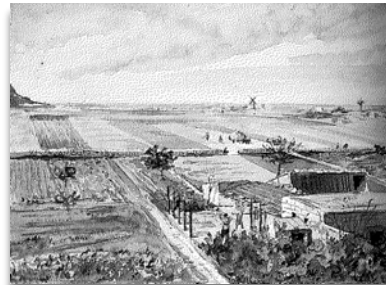
צילומים בביקור שלנו 2022

2 איורים, אמילי קטברט העליון בגרפיט התחתון בטוש, 1884

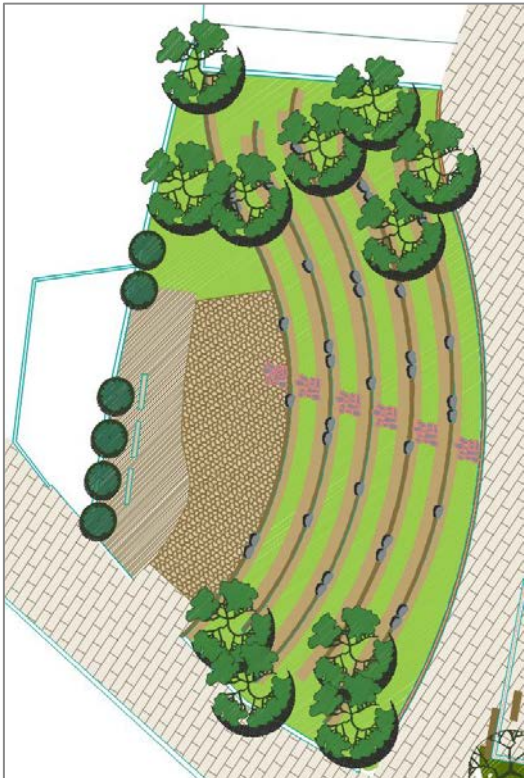
| המשך פיתוח נופי לכיוון הים: הוספת במה, לוחות הנצחה לחיילים דרוזים, טנקים.

מבנים מסביב מסתירים את הנוף שהיה אז פתוח לגמרי, מעיד על פיתוח עירוני שחל.

3 איורים, אמילי קטברט, מבט 360 מעלות מבית אוליפנט, צבעי מים 1884

צילומים בביקור שלנו 2022

הדלתות נשמרו בגובה מקורי - 1.75, זאת על אף שלא עומדים בתקנים העדכניים. בתוך חלל הבית אין דלתות, רק פתחים. חלקם מאבן המקורית וחלקם מטויחים. הדלתות החיצוניות היו דלתות פח בשימור הראשון, אך שוחזרו ונצבעו לפי תמונות שציירה אמילי קטברט בשימור השני.

צילומים בביקור שלנו 2022

כל חלון בבית מורכב משלושה חלקים. החיצוני מעץ, שחזור של המקור שהכשב בשימור הראשון. צבוע בגלל השימור הנוכחי. אחריו יש סורגים ובתוך המבנה יש חלון זכוכית עם מסגרת עץ.

צילומים בביקור שלנו 2022

לא קיים תיעוד של הקיר המטויח וציור אבנים על ידי האדריכל דוד פישר בשימור הראשון. בשימור השני חלק מקירות החללים עם האבן המקורית חשופה ובחלקם מצופים בקירות גבס לשם העברת צנרת שנדרשה לפעילות מדיה. הייתה השתדלות לא לטייח קירות קיימים.

צילומים בביקור שלנו 2022

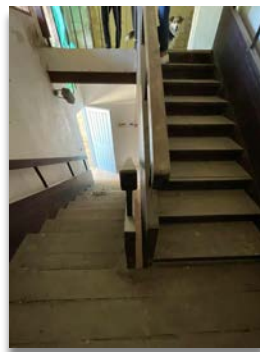
מתוך תיק תיעוד של לילך

| לדבריו של לוטפי, שלושת הקשתות המקוריות מתקופת אוליפנט. בשניים הממוקמים בצדדים, היו מדפים ששימשו את אליס לאחסון חפציה. האמצעי היה פתח המוביל למטבח. הקשת התחתונה שימשה לתנור. היא תוספת מאוחרת יותר מהשלושה, כנראה באחת מגלגולי הבעלות בעת מאוחרת יותר. בשימור השני החליטו להדגיש את המסגרות באמצעות האבנים המקוריות וצביעת הטיח שבוצע בשימור הראשון של יתר החלל.

צילומים בביקור שלנו 2022

| ריצוף האבן מקורי מתקופת אוליפנט. בשימור הראשון ושני בחרו לשמרו כמו שהוא.

צילומים בביקור שלנו 2022

| חלל מעבר זה הוסב להיות חלל למעלית בשימור השני. על מנת להנגיש את הקומה העליונה עבור מבקרים לפי תקנים עדכניים. שינוי זה מצביע על המשך מעבר מבית פרטי למרכז מבקרים שחל בשימור הראשון. קיים גרם מדרגות מעץ מפרק זמן זה.

פרק שני - תהליך שימור | פרטים לשימור

| ציור מתקופת אוליפנט של אמילי קטברט מביתה של אליס, מתעד את חדר המגורים בבית. גג הבית המקורי היה תקרה וקורות מעץ.

ציורי אמילי קטברט

| לפני השימור הראשון, המבנה נמצא ללא גג. סביר להניח שהגג המקורי נפל או נשרף לאורך השנים כשעבר בין ידיים פרטיות לידיים ציבוריות. בשימור הראשון גג המבנה שוחזר לתקרה וקורות מעץ וגג רעפים מעליהם. בשימור השני החליפו את הרעפים למרישי פח במקום הרעפים לגג החיצוני משיקולי משקל וניקוז.

מתוך תיק תיעוד

| אפשר לראות את פרט החיבור של הגג המשוחזר עם קורות העץ לקיר האבן המקורי

צילומים בביקור שלנו 2022

| שימש בתקופת אוליפנט כחדר שינה לזוג. בשימור הראשון הסבו אותו לחלל המרכזי של הבית - חדר הנצחה, אליו נכנסים דרך פתח קטן. זאת על מנת שבכניסה יתכופו לשם יריאת כבוד לזכר הנופלים. כרגע אין תקציב לקומה השנייה בשימור השני.

צילומים בביקור שלנו 2022

מבנה לשימור מהווה הזדמנות עבור הקהילה לעצב את העבר שלה וליצור שייכות למקום דרכה. היא מצליחה לעשות זאת על ידי הטמעת ערכים דרך נרטיב עיצוב פנים וחוף המבנה והשתתפות שלה בפעילות היומיומית המתרחשת במבנה.

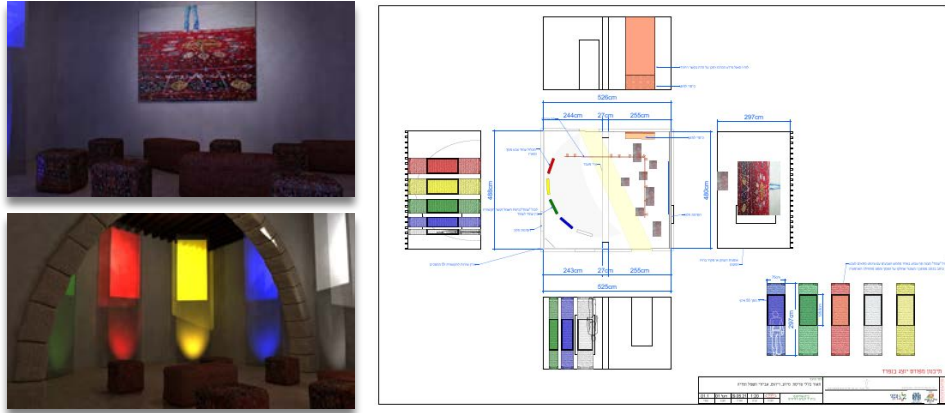
עם הגדרת זהות חדשה למבנה, נוצרת מערכת יחסים חדשה עם התושבים שחיים סביבו. לדוגמה, כשאתר הרוג'מים שממערב לירושלים הוכרז כמיועד לשימור, הוא הפסיק לשמש כחורבה מוזנחת ונהיה מוגן פיזית וחוקית מפני שינויים. על אף שהמרחב ניצל מפגיעת תהליך הפיתוח העירוני, נוצר צורך לנצל את בניית המרכז הקהילתי ולהגדירה כנקודת ציון אמיתית בנוף ובתרבות לתושבים, כלומר לתכנן תוכנית פיתוח שתגדיר מחדש את משמעות האתר בשכונה. (צינמון, 2008). בבית אוליפנט, במעבר בעלות בין גופים פרטיים לגופים ציבוריים, הוזנח והוחרב בחלקו - ללא גג, דלתות וחלונות. עם שינוי ייעודו לבית 'יד לבנים' עבור הקהילה הדרוזית בשימור הראשון שחל בשנות ה-80, הופך לנקודת ציון במרחב של הקהילה המקומית ובכך חשיבות המבנה גדלה עבורו.

דרך נוספת לחיזוק הזיקה של קהילה למקום היא על ידי לקיחת אחריות שלה לגבי העשייה במבנה. הסבת מבנה מפרטי לציבורי, מעניק לתושבים מרחב לבצע בו פעילויות יומיומיות של הקהילה עצמה כמו תנועות נוער, קייטנות ואף לטפחה על ידי שתילת עצי פרי (מתוך אתר מינהל שימור, מאמר "שימור וקהילה"). עם הסבת בית אוליפנט מבית מגורים למרכז קהילתי, נוצר חלל המאפשר הדרכות, הסברים וחוגים המתקשרים להיסטוריה של העדה הדרוזית עם מדינת ישראל וקיום אירועים מקומיים. כך הקהילה מאמצת את המבנה כחלק משגרת החיים שלה ולא פוסחת מעליו.

הערכים עליהם מושתת המבנה כראות עיניהם של הקהילה כיום, מחנך ומוביל את ראיית העולם של הדור הבא (Yael Zerubavel, 1997). הגדרת בית אוליפנט כאתר זיכרון ומורשת היום מסייע לצעירים להרגיש חיבור מהותי, שמתגבש לאורך זמן, עבור החברה הישראלית והתרבות הצבאית. הדבר מתבטא באחוז גיוס גבוה של הקהילה הדרוזית ביחס לכלל הישראלים ושירות לאומי של כ-1200 נשים צעירות מאז 2009. מלבד זאת האתר הוא יעד עבור 50 אלף מבקרים בשנה כמו תלמידי בית הספר, חטיבה ותיכון וחיילי הקהילה. עיצוב המבנה בראיית נקודה עכשווית החלה עם השימור הראשון ביחס לשנות ה-80 ומותאמת מחדש בשימור השני ביחס לעידן הזה. כך נוצר מרחב שמטפח את הקשר של העדה הדרוזית עם עברה, יוצרת שיח עם גיבוריה שמעוצב לפי צרכי המבקרים כיום על ההיסטוריה.

כדי שהערכים יועברו לקהל היעד שלה בצורה שהיא מובנת לה, יש צורך להשתמש במרכיבי התרבות שרלוונטיים לה לשם הסבר מובן עבודה. כך, התושבים יכולים למקם את עצמם בתוך רצף ההתרחשויות המקום ולא בנפרד ממנו. אדריכלי השימור מהווים סוכני תיווך ומתרגמים את הערכים שהקהילה בחרה לתוך המבנה וכך אחראים על ביטוי שינוי התפיסה של החברה המקומית לאתר (צינמו, 2008). טענתנו המרכזית של אמל ליוזמת השימור השני נבעה מההבנה שהקהילה הדרוזית מתפתחת ומתקדמת ולתת לו פרשנות חדשה. לוטפי בתגובה לצורך זה יחד עם המועצה לשימור אתרים בהנהגת לילך החליטו להנגיש את המבנה מבחינה טכנולוגית כדי לדבר בשפה של הדור הצעיר.

פרוגרמת השימור השני, חדר הדגל הדרוזי, חוברת 'מרכז הקשר', לוטפי

בשימור לא די רק ברצונות הקהילה וביוזמה המקומית, אלא קיימים גם דרישות מצד גורמים חיצוניים הממנים את השיפוץ שהמבנה עובר. כתוצאה מכך, המדינה הלאומית מתערבת בעיצוב הזהות של המרכיבים השונים של החברה שלה ומאמצת נרטיבים מסוימים על ידי הדגשת התרחשויות נבחרות מתוך ההיסטוריה של הלאום. היא אף עלולה לנצל את המורשת על מנת לתת ולידציה ולגיטימציה עבור בנרטיבים האלו (SARA MCDOWELL 2008). בשימור בית אוליפנט כאתר מורשת, אפשר לראות התערבות של גופים רבים כמו קק"ל, משרד הביטחון, אגף משפחות שכולות, המשרד לפיתוח הגליל והמועצה לשימור אתרים. התוצר הסופי הוא גיבוש של הדגשים של כל אחד מהגורמים הללו - שכול והנצחה, קידום אזורי, פיתוח אדמה והסבר חינוכי-ציוני, גיוס חיילים נוספים ותיעוד פרק היסטורי יהודי.

לאורך זמן נוצרת התמזגות בין שתי חברות שונות שחיות יחדיו בזכות הירתמות הקהילה, ניהול של היוזמים המקומיים ומימון של גופים פוליטיים. לכל חברה יש מאפיינים אתניים וצרכים משלה וחיבור הייחודי לה. העדה הדרוזית רואה את עצמה כחלק בלתי נפרד מהחברה הישראלית. תהליך ההשתלבות נוצר באופן טבעי מצד שתי החברות אשר לא שמות דגש על הזהות הדתית של כל אחת מהן בקשר אינטגרלי זה (קהילות מדומיינות, 1983). בית אוליפנט הוא עמוד תווך של רעיון זה בזכות השימור והסבת המבנה ליד לבנים!

בעבודה זו בחנו כיצד בית אוליפנט מהווה ביטוי כאתר בעל מורשת תרבותית המשלבת את הקהילה הדרוזית בחברה הישראלית. גילינו שקשר בין שתי חברות מתבסס על היסטוריה משותפת ביחס למבנה והגדרת ייעוד חדש עבור הקהילה הדרוזית כ"יד לבנים". אלה מחזקים את הקשר ויוצרים המשכיות לעתיד על ידי שינוי תפיסה מחשבתית ואימוץ מנהגים ביחס לחללים והנצחה. הקמת המבנה והסבתו היו יוזמות שהצריכו שיתוף פעולה מצד מנהיגים של שני הצדדים, לולא הם לא היה ניתן ביטוי פיזי לקשר במרחב הישראלי.

המבנה הוא קונקטריזציה של הערך ההיסטורי השייך לשתי התרבויות, מה שאיפשר לעדה הדרוזית לאמץ את מנהגי התרבות הישראלית הצבאית. יד לבנים, משמש כארגון ישראלי התנדבותי להנצחת זכרם של חללי מערכות ישראל, נפוץ בכל עיר ועיר בארץ ומהווה נקודת ציון במרחב הישראלי. התפיסה הדתית הבסיסית של העדה הדרוזית היא גלגול נשמות. לדבריו של לוטפי, מנכ"ל יד לבנים כיום: "את האזרחים קוברים בחלקה מוגדרת, ללא מצבה. יש התייחסות שונה לחיילים שנפלים. המבנה הוא היחיד במגזר שמהווה חשיבות לעדה מנקודת מוצא חברתית ולא דתית. הקמת מקום הנצחה זה דבר שנוגד את התפיסה הבסיסית." אימוץ מנהגים כגון קריאת יזכור וציון שמות החללים, מהווים סממן מובהק לתפיסה הדרוזית של עם התומך ונאמן למדינה ולקהילה בה הוא חי ומציג את חשיבות בית אוליפנט אז והיום.

השינויים שחלו בתפיסה בחברה הדרוזית ביחס לחשיבות ההנצחה החלו להירקם עם היוזמה הפוליטית של אמל, אב שכול וחבר כנסת. עם התקדמותו במשרות הנהגה לאורך השנים הצליח לערב גורמים בכירים מתוך הממשלה הישראלית. נוכחותם הצליחה לעודד את חשיבותם של החללים ולאמץ את נוהג שמירת זכרם על ידי הקהילה הדרוזית. הסבת בית אוליפנט ל"יד לבנים" כללה השבת אדמות לדרוזים משכניה הערבים כחלק מה-120 דונם ושימושם מחדש על ידי קהילת החיילים הדרוזית בפרט. מנגד, משימור המבנה, החברה הישראלית זוכה לגיוסם ולנאמנותם של חיילים נוספים. הפעילות היומיומית המועברת על ידי הנהלה מקומית כרוכה בהנחלת ערכים והיסטוריה משותפת. קיימת כאן מערכת יחסים סימביוזית, בה שני הצדדים מרוויחים ממאמץ משותף.

קיים שוני מהותי בגישה בין השימור הראשון שחל בשנות ה-80 לבין השימור השני שחל בשנת 2013 וממשיך כיום. בשיפוץ הראשון, אין תיעוד של מסמכים אדריכליים מלבד 3 תמונות שצולמו על ידי אדריכל השימור דויד פישר. בשנות ה-60 חלו אמנות השימור בעולם, יחד עם זאת האדריכל דויד פישר נהג בגישת שימור השונה ממה שנתפס כמקובל כיום. דבר המתבטא באופן התייחסות לטיפול בקירות, טיוח וציוור מעליהם לעומת שמירה על הריצוף המקורי. לעומת זאת, הגישה כיום יותר יסודית. עם מעבר תיעוד התיק למועצה לשימור בהנהגת האדריכלית לילך יש ממצאים אדריכליים ומלוטפי מנכ"ל יד לבנים, יש תיעוד היסטורי. גישת השימור היא שחזור של חלק מהחללים תוך ייעודם לפרוגרמה חדשנית. כשיש תיעוד קפדני יותר מתאפשר לנו להבין את הקשר בין שתי הקהילות ביחס לנקודות זמן שונות. כמו כן, פעולת השחזור ביחס למבנה המקורי תלויה ביחס לתפיסת הזמן של האדריכל ומה שהוא בוחר להציג, כך רק מידע מסוים מועבר לקהל.

בניגוד לתהליך השימור שהבניין עבר, הנוף מסביב עבר פיתוח רציף מהקמתו ועד היום. בית אוליפנט נבנה על הכרם. יחד עם זאת, הטופוגרפיה הטבעית והעצים מסביב נשמרו. חזית בית אוליפנט נבנה עם מבט ישיר לכיוון הים. משפחת סוידאן, לה הבית הועבר, המשיכה את פיתוח הנוף, בנה טרסות ונטעה עצי פרי. הפיתוח מגיע לשיאו ב-2020 עם התערבותה של ארגון קק"ל כשהוסיפה מדרגות ישיבה, כולל מסלע ודשא. שמרו גם כן על טופוגרפיה קיימת והתייחסו לקיר ההנצחה הממוקם בחזיתה השני. אלה יצרו מקום התכנסות המאפשר פיזית להנציח את החללים בטקסים ובאירועים. למרות הבדלי הזמן, יש תחושה של שיתוף פעולה המשכי בפיתוח הסביבה של בית אוליפנט. לא רק החברה הדרוזית חופצת להתמזג בתוך החברה הישראלית, אלא גם המבנה נטמע בסביבתו ומייצג קשר שהולך ומתחזק מאז ועד היום.

אמילי קתברט, מרפסת הבית בדלית אל כרמל
"בסלון של לידי אוליפנט"

חומר ראשוני

לוטפי נסראלדין (מנכ"ל יד לבנים מכהן) - חומר היסטורי + ראיון אישי וסיור במבנה אריק (אב הבית) - ראיון אישי וסיור במבנה לילך נוימרק (אדריכלית שימור המבנה מ-2012) - מסמכי תיעוד ושרטוטים אדריכליים אמל נסראלדין (יוזם השימור) - ראיון אישי

חומר משני

ספרים

ספר חיפה אוסף כתבות מארץ ישראל 1885-1882 לורנס אוליפנט
https://simania.co.il/bookdetails.php?item_id=84393

דו"ח פעילות מסכם 1970-2006 : עריכה: הנהלת יד לבנים
 ספר בסלון של לידי אוליפנט המוזיאון הימי של הלאומי

גליונות

הגלילה עלון מחוז צפון של המועצה לשימור אתרי מורשת ישראל
 גיליון מספר 41 אדר תשע"ה מרץ 2015 עמוד 15
 גיליון מספר 37 תמוז תשע"ב יוני 2012 עמוד 3
 אדם עולם: קארמה חלק א' מאי-יוני 2015 מספר 35 עמודים 76-80

אתרים

שימור וקהילה: מקרה המבחן של תל יקנעם- אדר' ערן חמו
<http://www.iaa-conservation.org.il/article Item heb.asp?id=201&subject id=47>

מעורבות קהילתית בתהליך שימור בר-קיימא של אתרים ארכאולוגיים ברשויות מקומיות - "אימוץ אתר" ערן חמו

<http://www.iaa-conservation.org.il/article Item heb.asp?id=181&subject id=47>

חומר תיאורטי

האתר הארכאולוגי כמכונן זהות מקומית, מקרה המבחן של קהילת השכונות עיר גנים וקריית מנחים, ירושלים - גלעד צינמון.

Heritage, Memory and Identity -Sara McDowell collective memory and recovered: the making of israeli roots national tradition -YAEL ZERUBAVEL

שיעור 04: הרס ושימור בשירות הלאומית:הקשר בין עבר להווה, בין מורשת למקום ובין היסטוריה לזהות ותודעה לאומית.- אדר' ד"ר אוריין שחר
 קהיליות מדומיינות: הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותה.-בנדיקט אנדרסון.
 מרכז הקשר בין העדה הדרוזית למדינת ישראל - תכנים לאישור - נעמה גולד